

Юрченко В. О.,
магістрант кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОБІГАННЯ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SMUGGLING IN UKRAINE

У статті розкрито кримінологічну характеристику запобігання контрабанді в Україні, а також окреслено негативні наслідки її проявів. Запропоновано низку кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання контрабанді.

Ключові слова: контрабанда, характеристика, злочинність, запобігання, заходи.

В статье раскрыта криминологическая характеристика предотвращения контрабанды в Украину, а также обозначены негативные последствия ее проявления. Предложен ряд криминологических мер, направленных на предотвращение контрабанды.

Ключевые слова: контрабанда, характеристика, преступность, предупреждение, мероприятия.

The article deals with the criminological characteristic of the smuggling prevention in Ukraine, and negative consequences of their. A few criminological measures to prevent smuggling are proposed.

Key words: smuggling, characteristic, crime, prevention, measures.

Проблеми, пов'язані з контрабандою, особливо гостро постали перед нашою державою у зв'язку з проведенням реформ у всіх сферах суспільного життя. Дані реформи стосуються і митної сфери у зв'язку з тим, що останнім часом у країні зросли масштаби незаконного вивозу за її межі та ввозу на її територію різних товарів, матеріальних цінностей, наркотиків, стратегічної сировини тощо.

Мабуть, сьогодні всі розуміють, що проблема контрабанди в Україні є вкрай актуальною протягом тривалого часу. І ті заходи запобігання, які розробляла держава, щоб побороти контрабанду, на жаль, суттєвих результатів не дали. Усі вірили, що після Революції гідності в Україні наступить новітній період в запобіганні цього негативного явища. На жаль, цього не відбулося.

Контрабанда нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних органах, банківських структурах, суттєво впливає на загальну криміногенну ситуацію в Україні. Головна суспільна небезпека контрабанди полягає в її підриятній функції, спрямованій на економічні, фінансові, податкові відносини держави.

Серед кримінологічних ознак контрабанди в Україні слід виділити: незаконне звільнення вантажів від митного огляду; оформлення документів про вивезення за межі території держави товарів, оформлення подвійних митних документів; заниження митної вартості товару; здійснення митного оформлення неіснуючих або з умисно завищеною вартістю вантажів на експорт; ознаки економічної злочинності; тісний зв'язок контрабанди з іншими видами злочинності; вчинення контрабанди не тільки окремими особи, а і організованими злочинними угрупованнями.

Суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний

кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон.

Отже, контрабанда завдає прямих економічних збитків державі, пов'язаних із несплатою мита, інших податків (платежів) як під час переміщення через митний кордон України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами. Крім того, контрабанда заподіює шкоду встановленому порядку управління, посягає на національну культурну спадщину українського народу, може зашкодити відносинам України з іншими державами.

Мета статті полягає в розкритті кримінологічних засад запобігання контрабанді в Україні і обґрунтування практичних рекомендацій щодо низки її заходів запобігання.

Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з контрабандою, зробили такі науковці, як: Л.В. Багрій-Шахматов, А.Ф. Бантишев, В.М. Володько, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, Я.Ю. Кондратьєв, О. Кравченко, Ю.А. Молчанов, П.С. Матишевський, А.А. Музика, Н.А. Мірошниченко, О.М. Омельчук, М.П. Селиванов та ін.

Аналіз наукових праць та останніх публікацій свідчить про те, що сучасні ринкові умови господарювання в Україні характеризуються значним розширенням зовнішньоекономічних відносин, що призвело не лише до економічного розвитку, а і до деяких негативних наслідків, зокрема, контрабандою, яка згідно зі ст. 201 КК України передбачає переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей,

отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів [1].

Доречно зауважити, що в разі порушення даної статті суб'єктом контрабанди законодавець передбачив покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років із конфіскацією предметів контрабанди. Також зазначено, що ті самі дії, вчинені повторно за попередньою змовою групою осіб або особою, караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

При цьому також здійснюється конфіскація предметів контрабанди та у вигляді додаткового покарання – конфіскації майна. У Митному кодексі України яскраво висвітлено основні аспекти боротьби з контрабандою. Цьому питанню присвячено розділ XVII МК України, де в ст. 456, 457 наведено заходи щодо запобігання та протидії контрабанді. Серед таких заходів виділяють контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також переміщення товарів під негласних контролем [2].

Ми поділяємо позицію О. Дячкіна про те, що в сукупності з нормами Митного кодексу, якими встановлено адміністративну відповідальність за контрабанду, вказані норми Кримінального кодексу України, напевно, мусять справляти враження належного правового запобігання контрабанді у всіх її можливих проявах та її суспільно небезпечним наслідкам.

Крім того, як зауважує поіменний вчений, контрабанда завжди сприймалась суспільством як явище протиправне й суспільно небезпечне, що несе загрозу для економічних інтересів країни, громадської безпеки, норм моралі, безпеки життя, здоров'я населення та національної безпеки держави загалом. З огляду на це діяльність органів державної влади має бути націлена на розробку механізмів протидії контрабанді, в тому числі шляхом посилення відповідальності, створення належних правових механізмів сприяння легальному переміщенню через державний кордон товарів, валюти, цінностей, іншого майна [3, с. 281].

На жаль, запобігання контрабанді в Україні здійснюється не шляхом реформування економіки, а посилення та удосконалення силових та кримінально-адміністративних методів. Доречно звернути увагу на той факт, що ввезення на територію нашої держави контрабандних товарів сприяє неконтрольованому насиченню внутрішнього ринку продукцією іноземного виробництва та витісненню українських товарів.

У результаті цього, як зазначає С.Й. Кравчук, в Україні саме значних збитків зазнають вітчизняні підприємства, в першу чергу, легкої та переробної промисловості, продукція яких стає неконкурентоспроможною, а контрабандисти виводять у тіньовий обіг значні суми коштів, призначених для сплати митних платежів [4, с. 118].

Останні зміни та доповнення законодавства, в тому числі й про кримінальну відповідальність, що були внесені Законом України № 4025-VI від 15.11.2011 р. «Про внесення змін до деяких зако-

нодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [5] і набули чинності з 17.01.2012 р., суттєво змінили не тільки зміст декількох законодавчих актів та заклали інші підходи до оцінки суспільної небезпечності контрабанди та протидії їй, але до цього часу ґрунтовному науковому дослідженню не піддавались.

Визначення поняття «контрабанда» дається в різних джерелах і для різних цілей неоднаково. Воно має мінливий характер і залежить від соціально-політичних, економічних, часових, а також інших чинників. Отже, сучасна контрабандна діяльність характеризується як: 1) незаконне, таємне перевезення або перенесення через державний кордон товарів, коштовностей і т. ін., заборонених або обкладених митом; 2) товари, коштовності тощо, які незаконно, таємно перевозять або переносять через кордон.

І особливо це стосується продуктів харчування, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тобто товарів, які на території України обкладаються акцизним збором і які характеризується високим ступенем організованості, широкими міжрегіональними і міжнародними злочинними зв'язками та корумпованістю державних службовців різного рівня.

Аналіз стану запобігання контрабанді в Україні, її прогноз свідчить про те, що контрабанда як соціально-правове явище не сприяє розвитку національного виробництва, зменшує податкові надходження до бюджету країни, а тому запобігти їй можна лише об'єднавши зусилля всіх державних і не державних інституцій, шляхом забезпечення виконання загально-соціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів [6, с. 295].

Ми поділяємо позицію вітчизняного вченого І.Г. Богатирьова, який вважає, що загострення соціально-економічної ситуації в країні, війна на Сході країни, погіршення якості життя населення, безробіття, посилення впливу дестабілізуючих тенденцій на формування економічної безпеки держави вимагає від її інституцій проведення виважених заходів щодо протидії контрабанді через митний і територіальний кордон України [7, с. 106]. Отже, проведення державних заходів запобігання контрабанді дало б змогу державі:

- 1) по-перше, розробити державну кримінологічну програму запобігання контрабанді;
- 2) по-друге, уникнути і без того високого рівня латентності вчинення контрабанди;
- 3) по-третє, збільшити бюджет фінансування заробітної платні працівникам правоохоронних та митних органів;
- 4) по-четверте, отримати додаткові кошти для проведення соціально-економічних реформ;
- 5) по-п'яте, зменшити загальний рівень злочинності в Україні.

Важливо зазначити, що контрабанда сьогодні нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних і судових органах, банківських структурах і, насамперед, в органах митної служби.

Як показують проведені дослідження контрабанди, її схеми є доволі гнучкими, правопорушники постійно коригують механізми і тактику протиправної діяльності відповідно до зміни правил оформлення ввезення на територію України і вивезення з неї товарів; контрабандисти розробляють нові заходи протидії правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди. Серед основних чинників, які обумовлюють існування контрабандної діяльності, В.О. Хома виділяє:

1) низький рівень забезпеченості населення, високий рівень безробіття в країні та прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів;

2) недосконалість митного та податкового законодавства; висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу;

3) «прозорість» державного кордону з країнами СНД; недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю;

4) недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків [8, с. 134].

Отже, на думку В.І. Волошина, є цілком логічним те, що діяльність криміногенних структур у сфері контрабандних потоків головним чином сконцентрована в межах прикордонних територій. На них розміщені пункти пропуску через державний кордон України, митні пости, а також знаходять «незахищені» ділянки кордону, на яких можлива організація нелегального переміщення контрабандної продукції.

Такі обставини ускладнюють процеси реалізації прикладних засад державної та регіональної економічної політики соціально-економічного розвитку прикордонних територій. З огляду на це, як зауважує поіменний вчений, сьогодні як ніколи актуалізується проблема розробки ефективних заходів з протидії контрабанді на прикордонних територіях України, що спрямовані на захист її національних інтересів і підвищення рівня економічної безпеки [9, с. 56–57].

На відміну від європейських країн, норми безпеки в Україні, які повинні міститися в державних стандартах, залишаються незмінними вже тривалий час. Тому для підвищення ефективності діяльності державного контролю необхідно запровадити принципово нові вимоги та стандарти якості продукції з метою припинення ввозу на територію України товарів сумнівної якості, або таких, які заборонені за їх хімічним складом до споживання в інших країнах світу.

Таким чином, ефективне запобігання контрабанди можлива лише на основі системного підходу. Це означає, що в систему заходів запобігання має входити комплекс заходів економічного, політичного, організаційного та правового характеру, які необхідно гармонійно поєднувати. І хоча більшість криміналістів схильється до кримінально-правових засобів запобігання контрабанди, ми вважаємо таку думку хибною.

Ми поділяємо позицію В.К. Грищука про те, що такі засоби слід використовувати, але за умови, коли всі інші засоби використані і виявилися неефектив-

ними або коли соціальна проблема не може бути вирішена інакше, як лише шляхом встановлення кримінально-правової заборони [10, с. 15].

Дотично було б використати не тільки індивідуально-профілактичні заходи запобігання контрабанди, а і загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи, які фактично спрямовані на економічний і соціальний розвиток суспільства, підвищення культурно-освітнього та морального рівня громадян держави, підвищення ролі правоохоронних та митних органів, мета яких – не тільки проводити запобіжні заходи запобігання, а й сприяти передусім вирішенню загальносоціальних завдань: стабілізації економіки та поліпшенню економічного добробуту населення, вдосконаленню соціальної сфери, покращенню морально-психологічної атмосфери в суспільстві.

Щодо кримінологічних заходів запобігання контрабанді ми підтримуємо всі пропозиції і рекомендації, які висловлюються вченими в галузі права, економіки, кримінології та, узагальнюючи їх, пропонуємо такі:

1) розробку та затвердження рішенням обласних рад Регіональних програм запобігання контрабанді, організованій злочинності та корупцією. Такі програми повинні передбачати проведення спеціальних операцій, спрямованих на запобігання вчинення контрабанди; виявлення та притягнення до відповідальності причетних до здійснення протиправної діяльності; виявлення і припинення корупційних діянь, хабарництва та інших зловживань посадовими і службовими особами митних, прикордонних та інших органів. Прикладом розробки такої програми можна вважати «Регіональну програму боротьби з контрабандою, організованою злочинністю та корупцією», затверджену на 2013–2015 роки Закарпатською обласною радою 12 жовтня 2013 р. № 798 [11];

2) запровадити регулярний міжвідомчий моніторинг діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють експортно-імпорتنі операції, створити на базі цього міжвідомчу базу даних правоохоронних органів про осіб, причетних до контрабанди;

3) здійснювати постійний контроль за реалізацією товарів на внутрішньому ринку держави шляхом створення ефективної системи супроводження руху товарів від кордону до споживача, розроблення механізму застави в повному обсязі товарів, що транзитом перевозяться територією держави, з подальшим її поверненням після підтвердження факту ввезення товару на митну територію України; внесення змін до ст. 201 КК України щодо зменшення встановленої грошової суми, з якої настає кримінальна відповідальність;

4) поліпшити технічне оснащення пунктів пропуску через державний кордон України засобами об'єктивного контролю (великотоннажними терезами, сканерами, рентгенівськими установками, системами зчитування номерів та відеоспостереження);

5) забезпечити ефективну взаємодію органів державної влади з метою запобігання незаконному переміщенню товарів та транспортних засобів через

митний кордон України, ухиленню від сплати митних платежів, протиправному відшкодуванню ПДВ в результаті фіктивних експортних операцій;

б) налагодити тісні зв'язки з правоохоронними органами зарубіжних країн з питань документування злочинної діяльності міжнародних економічних кримінальних формувань на стадіях проведення оперативно-розшукових та процесуальних заходів.

Узагальнюючи вищевикладене, робимо висновок, що запобігання контрабанди дасть змогу зни-

зити не тільки їх рівень, а й поповнити державний і місцеві бюджети, оптимізувати соціальну ситуацію в суспільстві, підвищити авторитет держави у світі. Саме тому держава повинна зосередити зусилля на перекритті контрабандних каналів поступлення на митну територію України заборонених предметів. Така діяльність може бути позитивною за наявності дієвої внутрішньої взаємодії правоохоронних органів між собою та налагодження співпраці із зарубіжними партнерами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. №2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Митний кодекс України : Закон України від 13 квітня. 2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Дячкін О.П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення / О.П. Дячкін // Форум права – 2012. – № 1. – С. 281–288.
4. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій / С.Й. Кравчук. – К. : Кондор, 2009. – 282 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15. 11. 2011р. № 4025-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>.
6. Юрченко В.О. Кримінологічні засади запобігання контрабанди в Україні / І.Г. Богатирьов, В.О. Юрченко // Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства : зб. тез допов. Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 22-24 трав. 2016 р.) – Вінниця : ТОВ «Нілан» – ЛТД», 2016. – С. 294–296.
7. Богатирьов І.Г. Контрабанда через митний та прикордонний кордон України – загроза економічній безпеці країни / І.Г. Богатирьов // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – С. 106–108.
7. Хома В.О. Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації / В.О. Хома, О.П. Потушинська, П.В. Пасека // Митна безпека. – 2013. – № 2. – С. 133–137.
8. Волошин В.И. Борьба с контрабандой на пограничных территориях как инструмент укрепления экономической безопасности государства / В.И. Волошин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 4(108). – С. 56–59.
9. Гришук В.К. До питання про соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння у сфері господарської діяльності / В.К. Гришук // Відповідальність за злочин в сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конференції. – Х. : Кросероуд, 2006. – С. 15–18.
10. Про Регіональну програму боротьби з контрабандою, організованою злочинністю та корупцією на 2013-2015 роки [Електронний ресурс] : Рішення Закарпатської обласної ради від 12 жовтня 2013 р. № 798. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ZA130152.html.